

Berényi Mihály

-phil vagy -fil, avagy mindkettő? -graph vagy -gráf, avagy mindkettő?

Hozzászólók: Kovács Éva, Ludányi Zsófia, Varga Csaba, Vincze Judit

- A görög eredetű *phil-/fil-* előtag vagy a *-phil/-fil* utótag egyaránt valaminek, valakinek a kedvelőjét jelenti: *philantrop/filantróp* = emberbarát, *philosemita/filoszemita* = zsidókedvelő.

Az idegen szavak ma elfogadott írásmódja szerint elő- és utótagként is kizárólag a magyaros változatokat használjuk: *filharmónia, acidofil, bazofil, bibliofil, eozinofil, hidروفil, termofil* stb. Az angol nyelv megőrizte a klasszikus formát: *philharmonic, acidophil, basophil, eosinophil, hydrophil, thermophil*. Gyógyszerészeti nevekben a latinus alakokat láthatjuk: *Unguentum hydrophilicum nonionicum*.

Ellentétje egyrészt az *anti-* előtag: *antiasztmatikum* = asztmaellenes szer, *antiszemita* = zsidóellenes, másrészt az utótagként közismert *-phob/-fób*: *antropofób, hidrofób, klausztrófób, nekrofób*.

- A *-graph/-gráf* görög eredetű utótag mérő, regisztráló műszerek nevének lehet a végződése. Már nem az eredeti jelentésére (ír, rajzol), mai szakszóval a regisztrátumra utal, hanem magára a műszerre (spektrográf, termográf, szcintigráf), jöllehet a telegráf/távíró még elsősorban szövegtovábbításra készült. E mérőműszerek nevéből képezhetjük a vizsgálómódszerek nevét (spektrográfia, termográfia, szcintigráfia). Írásmódjuk az angol nyelvben követi a klasszikus görög–latint (*thermography*), a magyar fonetikus, vagyis kiejtés szerinti (*mammográfia, nefrográfia*).

HOZZÁSZÓLÁSOK

Kovács Éva

Mindkettő helyes. A szövegkörnyezettől, illetőleg műfajtól, célközönségtől függően megkülönböztethető az írásmód. Amennyiben szakszöveg, szakembereknek szól, ott ragaszkodnék a latin–görög, eredeti helyesíráshoz, például az idézett gyógyszerészeti név esetén.

A magyar, vagyis kiejtés szerinti (*mammográfia, termográfia*) helyesírást alkalmaznám a társadalom szélesebb (laikus) rétegének írt, különböző területeken használt szövegekben a *graph-gráf* esetén. Ezek ugyanis olyan mérő műszerek vagy vizsgálati módszerek, amelyek nem csak az orvostudomány területén terjedtek el.

Ludányi Zsófia

A kérdés megválaszolásához megnéztem az *Orvosi helyesírási szótár* (1) teljes szövegét. A címszótypusokat tekintve a szótár megkülönböztet magyar, idegen, illetve vagylagos írásmódú (/ jellel jelölt) szavakat, valamint léteznek főváltozatra utaló címszótypusok is. Ez utóbbiak az idegen eredetű szavaknak azt a formáját jelentik, amelynek a szótár általános használatát ajánlja, szemben egy másik, a szótár szintén inkább mellőzendő vagy csak bizonyos esetekben alkalmazható alakokkal. Ezt a címszótypust a szótár nyíllal (→) jelöli.

- *-phil* vagy *-fil* végű szavak

Vagylagos <i>-phil/-fil</i>	Főváltozatra utaló <i>-phil</i> → <i>-fil</i>	Csak <i>-fil</i>	Csak <i>-phil</i>
51 db (pl. <i>aerophil/aerofil, microphil/mikrofil, hydrophil/hidروفil</i>)	9 db (pl. <i>amphophil</i> → <i>amfofil, metachromophil</i> → <i>metakromofil</i>)	12 db (pl. <i>fotofil, liofil, synthofil</i>)	41 db (pl. <i>osmophil, urinophil</i>)

A táblázatból láthatjuk, hogy a szótárban a csak *-phil* végződésű szavak többségben vannak a csak *-fil* végződésűekhez képest. A legtöbb ilyen típusú szó vagylagos írásmóddal szerepel a szótárban.

A *phil-/fil-* előtagú szavakra kevés példát találtam a szótárban.

phil- / *fil-* (philiater)
philanthrop → *filantróp*
philantropia → *filantrópia*
philiater
philtron/filtron

fil-/phil- (filantróp)
filaktikus/phylacticus
filaktotranszfúzió/phylactotransfusio

- *-graph* vagy *-gráf* végű szavak

Vagyilag <i>-graph/-gráf</i>	Főváltozatra utaló <i>-graph</i> → <i>-gráf</i>	Csak <i>-gráf</i>	Csak <i>-graph</i>
25 db (pl. <i>electrohysterograph</i> / <i>elektrohiszterográf</i> , <i>ponograph/ponográf</i> , <i>thrombelastograph/trombelasztográf</i>)	95 db (pl. <i>stereograph</i> → <i>sztereográf</i> , <i>tomograph</i> → <i>tomográf</i>)	176 db (pl. <i>piktográf</i> , <i>tömegspektrográf</i>)	16 db (pl. <i>crescograph</i> , <i>kyrtograph</i> , <i>stereophotomicrograph</i>)

Láthatjuk, hogy egyértelműen a csak magyaros írásmódú *-gráf* végződésű szavak szerepelnek a legnagyobb számban, míg a csak *-graph* formájában rögzített szavak aránylag kevésszer fordulnak elő. A *-gráf* főváltozatra utaló címszótipusok száma is jelentős. A számok arra utalnak, hogy a szótár többé-kevésbé következetesen érvényesíti azt az alapelvet, hogy az orvostechonikai eljárások, műszerek nevében inkább a magyaros írásmód a javasolt.

IRODALOM

Fábián Pál, Magasi Péter (főszerk.) *Orvosi helyesírási szótár* Budapest, Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár 1992.

Varga Csaba

Csak az az álláspont képviselhető, hogy az írásmód ne legyen vegyes. Bazofil vagy basophil, de például a kémiában nem írunk *electrophilt* vagy *nucleophil*, hanem *elektrofilt* és *nukleofilt*.

A mérőműszereknél szerintem semmi szükség az idegen írásmódra: *kromatográf* (-ia), *szcintigráfia*, ahogy azt a fizikusok, kémikusok is használják. *Spektrográfia*król ma már nem nagyon beszélnek, hanem inkább *metriákról*. A mérőműszerek nevei pedig: *tömegspektrométer*, *UV-spektrométer*, *spektrofotométer* stb.

Vincze Judit

Az orvosi szakkönyvekben támogatom a magyaros változat használatát, annak ellenére, hogy pl. *neutrophil/eosinophil/neutrophil/basophil granulocyták* helyett, csak annyit írunk *neutrophilek/eosinophilek...* stb. Tehát az írásmód is ott mosódik össze, amikor „rövidítünk”, és pl. a véralkatokat – mint szövettani elemeket – latinus alakban javasolt írni. Viszont a kérdéses kifejezések csupán kémiai jelzői egy „anatómiai elemnek”.

Mi tagadás most már mindent rövidítünk, egyszerűsítünk. Szóhasználatban talán elfogadható, bár egy kicsit „slendrián”, felületlen, hanyag, írásban (leletezésben) azonban, legfőképp

egyetemi tankönyvekben, szakkönyvekben így ez pontatlan. Jó, tudom hosszú, de pl. sehol nem olvastam a rövidítések használatánál: *neutrophil granulocytá* lásd *neutrophil* vagy *eozinofil granulocytá* lásd *eozinofil*.

A kémiában, a gyógyszerész szakmában csupán a hivatalos gyógyszerkönyvi anyagnévnél kötelező a latinus alak, egyéb megfogalmazásban a magyaros írásmód javasolt: *hidrofiles kenőcs*.

Érdekes, én az *anti-* és a *-phob/-fób* kifejezést nem mosnám így össze. Ha még valami *fób*, attól az még nem *anti*, sőt, ez fordítva pedig – érzésem szerint – méginkább nem igaz. Egy *asthma* elleni szer miért „utálja”, „undorodik” az *asthmától*? Az orvosi szakirodalomban a *phobia/fóbia* – és az abból származtatott fogalmak – inkább emberi, pszichológiai fogalmak. Kémiában, fizikában használjuk a *fób* utótagot: *elektrofób*, *hidrofób* stb., de ez egyáltalán nem az *anti* „szinonimájaként”, igen, az a *zsírcsepp* „nem bírja” a vizet, nem oldódik benne, de nem tesz ellene semmit, *piciny csepp* formájában „*lubickol*” a vízben attól függően, hogy mennyire rázzuk, és fordítva, az apró vízcseppek az olajban *gyöngyöznek*, ha *emulziót* készítünk!

A *gráf* írásmódot használom, nem is kérdés. Egy szerzőm ragaszkodott a latinus íráshoz, én meg a magyaroshoz. Ezt úgy oldottam meg, hogy először leírtuk latinosan, mellé fonetikusán, utána a teljes könyvben a magyaros formát alkalmaztam. Így megmaradt, honnan származik a kifejezés:

„Az elektromágneses indukció elvén működő *kinesio-graph* (kineziográf) (*Jankelson*) és *sirognatograph* (szirognatográf) (*Lewin*) szintén csak az ízületek elmozdulásait regisztrálja. Az optoelektronika elvén működik a *Ohlrogge* által szerkesztett *panthoscop* (pantoszkóp).”

... és ez utóbbi kapcsán ugyanebbe a kérdéskörbe tartozónak érzem a *scop/szkóp* írását is (mikroszkóp, özofagoszkóp, endoszkóp, laparoszkóp írásmóddal).

ÖSSZEZÉS

Berényi Mihály

A Fábián–Magasi féle szótár 26 éves, ennyi idő alatt az orvosi helyesírás sokat változott (miként a laikusoknak szánt cikkeik is). Jó példa erre a Ludányi Zsófia által idézett *stereophotomicrograph*, amelynek ma már mind a négy eleme magyaros: *sztereofotomikrográf*. Ez a sors vár a többi, *-graph*, *-phil* vagy *-scop* végződésű szóra.

Egyes esetekben az előtag klasszikus írásmódja (*nephros*, *pyelon*) miatt nehezen születtek meg a magyaros utódok (*nefroszkóp*, *pielográfia*). A szintén idézett *crescograph* idegen szó az orvostudományban (növények növekedési sebes-

ségét mérő eszköz), de valószínű, hogy a használati területén idővel kreszográf lesz.

Ez a magyarosodás a klasszikus anatómiai nevekben, rendszertani és gyógyszerészeti nevekben, kórismékben elmarad, viszont amelyeknek van jó magyar megfelelője, azt őrizzük meg (aquaphobia = víziszony). A haemophiliát ne hemofiliával helyettesítsük, hanem (öröklött) vérzenységgel – írom ezt annak ellenére, hogy van Magyar Hemofília Egyesület. A fehérvérsejt-féleségek főnevesült neveit (neutrofil, eozinofil stb.) nem tekintjük anatómiai névnek, ezért fonetikusak.

A kémiában szintén magyarosak a hajdani „-phil”-ek (nukleofil, elektrofil, hidrophil stb.), méghozzá teljesen, ahogy Varga Csaba is hangsúlyozza.

Az Ung. hydrophilicum inkább hidrophil kenőcs, mint hidrophiles. (Akinék ilyen kenőcs kerül az ingére, az hidrophiles lesz, nem hidrophileses.)

A Synthofil beugratós példa: a –fil végződés a filamentumból ered, lévén a Synthofil szintetikus varrófonal.

A phyl szótag is becsapós lehet, a phylaxis nem tengelykedvelőt jelent, hanem védekezést.

Egyetértek Vincze Judittal: az anti- előtag nem helyettesíthető a -fób utótaggal; a filozemita ellentéte nem a szemitafób, hanem az antiszemita.

Egészében véve ezek az elő- és utótagok a megfelelő helyen egyaránt helyesek lehetnek, de öszvéreket ne hozzunk létre!

Berényi Mihály

Árvácska

Beállt a busz. Megrohantuk. A négyes ülésen egy hely még üres volt, boldogan elfoglaltam. Mint kiderült, mellettem az Anya ült, vele szemben a Férj, végül az én szembeszomszédom az elsőnek látszó, bájos arcú Árvácska volt. Így neveztem el annak ellenére, hogy ezt a nevet Móricz Zsigmond már régen lefoglalta. Elmondom, miért.

Alighogy letelepedtünk, Anya odanyomott egy flakont Árvácskának, aztán függően elővarázsolta a szatyorjából a mobilját, és elmélyülten birizgálni kezdte a billentyűt. Elfeledkezett a külvilágról. Azt se látta, hogy a Férj is előhúzta a belső zsebéből a saját szerkentyűjét a hozzávaló fülhallgatóval, majd a gombok egy-két perces nyomogatása után, becsukott szemmel elmerült valami-
ben. Arca, külleme alapján nem gondoltam, hogy a Mars-utazás műszaki vagy csillagászati nehézségei izgatják.

Árvácska ennél a résznél nyekeregni kezdett. Szerintem teljesen indokoltan. Együtt ül a család, jön a szokásosan unalmas, mintegy félórás zötyögés, ezer témáról lehetne beszélgetni.

A tiszta tekintetű pöttömke elmondhatná az iskolai élményeit, beszélhetne a sikereiről, a gondjairól, mert azok neki is vannak. Ezeket most meg lehetne vitatni. Örömmel tenné el az eredményeiért őt megillető dicséreteket. Sajnos Anyának meg a Férjnek fogalma sincs arról, hogy a szülői elismerés szavainak milyen hatalmas értéke, ösztönző hatása van a szerelmük gyümölcseire. Az ilyen harminc percek döntik el, hogy mivé fog cseperedni, mennyire lesz érdeklődő, igyekvő, a szüleit szerető nagyiskolás, majd például híres művész. Ez a csöppség – ha a jövőre gondolok – aranyat ér. Aztán játszani is lehetne vele. Árvácska észre sem venné, hogy közben az egyszeregy terén mekkora gyakorlatot szerezne, új fogalmakat hallana, bővülne a szóincse, megerősödnének a családját összetartó kapcsok. Ő most abban a korban van, amikor az agya szivacsként szív magába mindent. Nem csak a jót.

Anya! Anya! Melegem van. Anya, én már izzadok! – Anya beletúrt a szatyrába, és előhúzta a család harmadik mobilját, fülhallgatóval együtt. Szó nélkül odarakta mind a kettőt Árvácska ölébe. Rideg arccal egy kukkot sem szólt, de mintha ezt hallottam volna: Nesze! És kuss!

Azon voltam, hogy megszólítom Árvácskát. Látod, Anya nem ér rá, beszéljessél inkább velem! Gyáva voltam, nem mertem. Mi lett volna, ha rám kiáltanak? Hagyja békén a gyerekeket!

Árvácska közben szakszerűen összeillesztette a két darabot, elmatatott velük, néhány percig csendben volt. Anya! Anya! – kiáltott fel. Valami nagyon fontosat kellett volna megbeszélniük, de Anya rezzentelen arccal, továbbra is a mobilját tekintette gyermekének, gyengéd szeretettel húzta-vonta odébb a kép részeit. Utunk során ez talán tízszer is megismétlődött, ám Anya egyszer sem válaszolt, de még csak föl sem nézett. Árvácska végül tudomásul vette: fizikailag van anyja, lélekben nincs. Kénytelen volt beérni azzal, hogy az apja tekintete egyszer átsuhant rajta.

Le kellett szállnom. Azt is mondhatnám, megfutamodtam. Nem volt merszem megkérdezni: Maguk a szülei ennek a kis árvának? Árvácska nem az egyetlen, hasonlóképpen magára hagyott, eldobott gyermek. Annak a mai szerelmes párnak, amelyik a buszon nem kézen fogva ül, szerelmes tekintetük nem egymásra irányul, annak ilyen gyermeke fog születni. Ha egyáltalán. Ha az ágyban le tudják tenni a ketyéréiket.